

T.C. AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (AKUZEM)
ORTAK DERSLER

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ II

DERS NOTU

Konu					
Hafta	11	Dönem	BAHAR	Öğretim Elemanı	Koray ERGİN

1. 1957 Seçimlerinin Etkileri ve Demokrat Parti'nin 1957 Sonrası Faaliyetleri

2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Sonuçları

3. Sonuç

1. 1957 Seçimlerinin Etkileri ve Demokrat Parti'nin 1957 Sonrası Faaliyetleri

1957 yılında yapılan erken seçimlerde CHP Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi yani muhalefet seçimlerde ortak hareket edeceklerini belirtmiş, ancak Demokrat Parti seçim kanununa ek bir madde ile muhalefetin birlikte hareket etmesine ve ortak aday göstermesine sınırlandırma getirdi. İşte, böyle bir ortamda yapılan seçim sonuçları şu şekilde sonuçlanmıştı.

PARTİ ADI	OY MİKTARI	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
DP	4.303.190	%47.70	424
CHP	3.768.043	%40.82	178
CMP	663.295	%7.19	4
HP	356.419	%3.86	4
Bağımsızlar	39.867	%0.43	4

Bu seçimlere göre Demokrat Parti yaklaşık bir önceki seçimlere göre %11 oy kaybı yaşamıştı. Cumhuriyet Halk Partisi ise, aksine yaklaşık %5 oylarını artırmıştı. 1957 dönemine kadar yaşanan tüm olumsuz gelişmeler seçim sonuçlarına yansımıştı. Seçimlerin hemen ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Celal Bayar 413 oyla 3. Kez Cumhurbaşkanı seçildi. Refik Koraltan ise, 404 oy alarak Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına seçildi. (Albayrak, 2004:299-300)

Bundan sonraki süreçte özellikle, ekonomik bunalımlar karşısında çaresiz kalan Demokrat Parti iktidarı 1958 yılında dış destek almak zorunda kalmış, IMF ile yapılan anlaşma sonucunda Dünya Bankası'ndan kredi desteği ve dış yardım almak zorunda kalmıştı. Ancak bu da kesin ve kalıcı çözüm getirmemişti. Bu sıkıntılı dönemde devalüasyon yapılarak Türk parası karşısında dolar 2.80 liradan, 9 liraya çıkartılmıştı (Unat, 2016:272) Kriz artarak devam ediyordu ve ekonomide yaşanan bu kriz iç politikayı da olumsuz etkilemiş, iktidar-muhalefet ilişkileri daha da sertleşmişti. Bu durum muhalefetin kendi içinde ittifak kurmasına neden olmuş, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Köylü Partisi birleşerek, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almıştı.24 Kasım 1958'de ise, Hürriyet Partisi Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşmişti. Bunun üzerine, Adnan Menderes Manisa'da yaptığı bir konuşmada muhalefete karşı "Vatan Cephesi" adı altında bir cephe kurulmasını istemişti. Kısa bir süre sonra ise, Demokrat Parti öncülüğünde kurulmuştu. Bu hareket, toplumsal ayrışmayı daha da derinleştirmiş, toplumsal kavgaların ve huzursuzlukların yaşanmasına neden olmuştu (Çavdar, 1999:79-80)

Daha önce de belirtildiği üzere savaşın sonunda yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmış, siyasi yapı yeni koşullara göre yeniden şekillenmişti. Bu yeni siyasi düzende batıda demokrasi ile yönetilen devletler ve özellikle de ABD demokratik ve kapitalist düzeni Sovyetler Birliği ise, sosyalist -komünist düzeni temsil etmişti. ABD ve Sovyetler Birliği yeni oluşan bu dünya düzeninde iki büyük güç olarak kendini ve ideolojilerini dünya genelinde etkili ve hakim kılmaya çalışmıştı (Konyar, 1999:21) Bu süreç, yeni dünya düzeninde "Soğuk Savaş" dönemi olarak da literatürdeki yerini almıştı. Doğal olarak Türkiye'nin de bu yeni dünya düzeninde yerini alması gerekiyordu, alabilmesi için de batıdaki siyasi ekonomik ve toplumsal kriterleri dikkate alması ve benimsemesi zorunlu hale gelmişti. (Unat, 2016:264) Aslında, bu dönemde Türkiye'nin dış politikadaki en önemli sorunu, Sovyet Rusya ile bozulan ilişkiler olmuştu. Bu durumda aslında Türkiye'yi batı blokuna kaydırmıştı. Çünkü, 19 Mart 1945 tarihinde, Sovyet Rusya daha önce 1925 yılında Türkiye ile imzaladığı "1925 Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasını" yenilemeyeceğini bildirmişti. Bu görüş Türkiye'nin başta ABD olmak üzere, Batı ile olan ilişkilerini daha da olumlu bir şekilde hızlandırmıştı (Eroğul, 1990:114) Sovyet Rusya, sadece bu anlaşmayı bozmakla kalmamış, boğazlar bölgesinden üst, Doğu Anadolu'dan da bir miktar toprak talep etmişti. Türkiye, Sovyet Rusya'nın bu yayılmacı politikasına tepki olarak da mecburen kendisini batıyla ittifak yapmaya yönelmişti. Bütün bu iç ve dış gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de çok partili hayata geçilmesi gerektiği yönündeki ilk resmi ve ciddi açıklama BM'nin kuruluşu için San-Francisco'da bulunan Türk heyetinden yapılmıştı (Unat,2016:265)

Bütün bu yaşananlara ilave olarak, Demokrat Partinin kendi iktidarının sonunu hazırlayan en önemli adımı, 18 Nisan 1960 tarihinde Demokrat Parti milletvekillerinin içinde yer aldığı 15 kişilik bir "Tahkikat Komisyonu" kurması olmuştu. Oldukça geniş yetkilere sahip olan bu komisyonun en büyük amacı, başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere tüm muhalefeti susturarak siyasi faaliyetlerden men etmektir. Kısa bir süre sonra kendisine olağanüstü yetkilerin verilmesi ile birlikte her türlü yayın ve muhalif hareketi durdurabilmesi, komisyon kararlarına uymayanları cezalandırabilmesi sağlanmıştı (Aydemir, 1976:410-414) Bütün bu olaylara tepki olarak İhtilalin de ilk işareti olarak görülen üniversite öğrencilerinin harekete geçmesi sonucu, 27 ve 28 Nisan 1960'ta İstanbul ve Ankara'da öğrencilerin protesto gösterileri yapmasına neden olmuştu. 21 Mayıs'ta ise, Ankara'da Harp Okulu öğrencileri büyük bir yürüyüş yaparak iktidara büyük bir tepki başlatmışlardı (Aydemir, 1976:414-415) Bütün bu olayları durdurmak amacıyla, Demokrat Parti Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etmiş, gösteri ve yürüyüşleri yasaklamış, sokağa çıkma yasağı getirmişti (Başgil, 1966:143) Ardından 5 Mayıs 1960 tarihinde, "555K Olayı" olarak da bilinen, Ankara Kızılay Meydanında gerçekleşen gösterilerde halk Menderes ve hükümeti istifaya çağırdı (Aydemir, 1976:423)

Demokrat Parti'nin iktidar döneminde yaptığı uygulamalardan sadece toplum ve muhalefet rahatsız değildi. Ordu da bu uygulamalardan rahatsızlık duyuyordu. Özellikle Demokrat Parti'nin ordunun üst kademesinde yer alan askerleri sık sık değiştirmesi, alt kadrodaki subayları rahatsız etmişti. Demokrat Parti ile Ordu arasındaki gerginliğin asıl nedenlerinden birisi de laiklik ve Atatürkçülük konularıydı. Her ne kadar Demokrat Parti, iktidarı döneminde paralara ve pullara Atatürk'ün resmini basmışsa da, Anıtkabir'i tamamlayarak (1953) Atatürk'ün naaşını oraya taşımışsa da ve Atatürk'e hakaret ve saldırı yasaklayan bir kanun çıkarmışsa da (Atatürk'ü koruma Kanunu 1951) askerlerin gözünde ve düşüncesinde laiklikten ve Atatürkçülükten sapıldığına dair görüşleri değiştirememişti. Orduyu böyle bir düşünceye sevk eden önemli gelişmelerden bazıları şunlardır: Ezanın yeniden Arapça okunması, radyoda Kur'an ve Mevlit okunması, ortaöğretimde din eğitiminin yaygınlaşması, Menderes'in konuşmalarında yeterince Atatürk'e yer vermemesi ve bolca dini semboller kullanması, Menderes'in bir grup toplantısında "Siz isterseniz hilafeti bile geri getirebiliriz" şeklindeki sözleri.

1957 seçimlerinden sonra yaşanan bütün bu olumsuzluklar özellikle, toplumsal hayattaki çatışmalar ve kavgalar, demokrasinin giderek büyük bir yara alması, kardeş kanının dökülmesi, ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ordunun yönetime el koymasına neden oldu. Tüm riskleri göze alan ordu Tümgeneral Cemal Madanoğlu başkanlığında sabaha karşı 03: 30 da harekete geçti. Özellikle silahlı kuvvetlerin içinde yer alan genç subaylar, “Milli Birlik Komitesi” isminde bir grup kurdular, radyoda yayınladıkları bir bildiri ile yönetime el koydular (Aydemir, 1976:329) Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiride kısaca demokrasinin içine düştüğü çıkmaz, son zamanlarda yaşanan üzücü olaylar, kardeş kanının dökülmesi gibi sebeplerden dolayı yönetime el konulduğu, en kısa zamanda seçime gidilerek, demokrasiye tekrar geçileceği özellikle belirtilmişti. Bildiride özellikle, NATO ve CENTO gibi Türkiye'nin dahil olduğu bütün anlaşmalara bağlı kalınacağı vurgulanması dikkat çekiciydi (Unat, 2016:274) Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel tarafından 38 kişilik Milli Birlik Komitesi kurulmuş, bu komitenin kararları doğrultusunda hükümet üyeleri ve Demokrat Partili birçok milletvekili, en önemlisi Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tutuklanmış ve yargılanmak için Yassıada'ya götürülmüştü (Aydemir, 1976:362-366) Darbeden hemen sonra MBK, demokrasiye yeniden geçmek amacıyla anayasa çalışmalarını başlatmış ve bu amaçla bir bilim heyeti kurmuştu. Bilim heyeti içinde Tarık Zafer Tuna'ya, Sıddık Sami Onar gibi önemli isimler bulunuyordu. Bu çalışmalar sırasında hem üniversitede hem de orduda büyük bir tasfiye başlatılmış, birçok üst rütbeli subay ve öğretim üyesi görevden uzaklaştırılmıştı (Unat, 2016:274) 38 kişiden oluşan MBK'da zamanla görüş ayrılıkları yaşanmış demokrasiye hemen geçilmesini istemeyen MBK tarafından sosyal ve ekonomik reformların yapılmasını talep eden ve kendisini “14'ler” grubu olarak belirten kişiler normal düzene hemen geçilmesini isteyen ılımlı grup tarafından tasfiye edilerek birçoğu yurtdışına göreve gönderildi (Şeyhan, 1966:125-126)

2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Sonuçları

Bütün bu gelişmeler ışığında, 29 Eylül 1960 tarihinde Demokrat Parti kapatıldı. 14 Ekim 1960 tarihinde başlayıp, 15 Eylül 1961 tarihinde sonlanan Yassıada Duruşmalarında, 15 kişi idam cezasına çarptırılmıştı. Ancak, bunlardan sadece, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın cezaları onanmış ve idam edilmişti (Ahmad, 2007:220)

İdam cezasına çarptırılan cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın cezası ise, sağlık ve yaş sorunu sebebiyle hapis cezasına çevrilmiş, 1964 yılında ise, serbest bırakılmıştı (Unat, 2016:275) 6 Ocak 1961 tarihi itibari ile Anayasa çalışmaları hızlanmış 27 Mayıs 1961 tarihinde çalışma tamamlanarak 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunulmuştu yapılan halk oylaması neticesinde 1961 Anayasası %61 evet oyu ile halk tarafından kabul edilmişti (Erdoğan, 2001:79) Anayasanın kabulünden hemen sonra 15 Ekim 1961'de genel seçimlere gidildi ve seçimler sonucunda CHP oyların yüzde 36.7 sini alarak 173 milletvekili çıkardı Demokrat partinin devamı olan ve 11 Şubat 1961 tarihinde Ragıp Gümüşpala tarafından kurulan Adalet Partisi ise, oyların %34.7' sini alarak 158 milletvekili çıkardı. 25 Ekim 1961 tarihinde, meclis ilk toplantısını yapmış, aynı gün Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçilmişti. Ancak, çoğunluk sağlanamadığı için hükümet kurulamamış, uzun süren görüşmelerden sonra İnönü'nün başbakanlığında ilk koalisyon hükümeti kurulmuştu. Türkiye ilk defa koalisyon hükümeti ile tanışmıştı (Onat, 2016: 275-276) 1961 Anayasası gereğince meclis anlayışı iki meclisli bir sistemle ortaya çıkmış, Cumhuriyet Senatosu kurulmuştu.

1957 seçimleri

19 Mayıs:
Menderes, Kayseri'de halka yaptığı açıklamada DP'nin iktidarda olduğu yedi yıl içinde 15.000 yeni cami inşa edildiğini belirterek övündü...

20 Ekim:
Menderes Adana'da yaptığı konuşmada ise "İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan Camii'ni de ikinci bir Kâbe yapacağız" dedi...

Menderes seçim kampanyasında dini temalara ağırlık veriyordu...

Demokrat Parti kapatıldı

Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde yaptığı önemli ve olumlu adımları şunlardır:

1. 1953 yılında Anıtkabir'i tamamlaması.
2. 1951 yılında Atatürk'ü Koruma Yasasını çıkarması.
3. Egemenliğin kaynağının millet olduğunu kanıtlanması
4. Devlet yatırımları dışında, özel girişimciliği destekleme.
5. Ekonomideki durgunluğu gidererek, ekonomiye canlılık kazandırma(Bu konuda önemli teşvik yasaları çıkarma)
6. Tarıma önem verme, tarımdaki yatırımları artırmak için önemli adımlar atma, çiftçiyi ve köylüyü teşvik etme, tarımda makinalaşmayı ve traktör sayısını artırma
7. Karayolları yapımına önem verme.
8. Baraj yapımına fabrikalaşmaya ve madenciliğe önem verme.
9. NATO'ya girerek ülke savunmasına önem verme.
10. Barışçıl bir dış siyaset sürdürebilmek amacıyla, Bağdat Paktı(1955) ve CENTO gibi girişimlere öncülük yapmak.

Demokrat Parti'nin tartışma yaratan faaliyetleri şunlardır:

1. İnkılapları göz ardı etmesi.
2. Laiklik anlayışına yeni bir boyut kazandırması.
3. Ezanın tekrar Arapça okunmaya başlaması.
4. Din eğitiminin İlköğretimde zorunlu hale getirilmesi.
5. İmam Hatip kurslarının okula dönüştürülmesi.
6. Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması.
7. Köy Enstitülerinin ve Halkevlerinin kapatılması.
8. Her türlü muhalif düşünceye karşı tahammülsüzlük.
9. Seçim zamanlarında iktidar partisi lehine yapılan değişiklikler.
10. Basına karşı uygulanan baskıcı ve sindirme politikası muhalif gazetecilerin tutuklanması.
11. Öğretim üyelerine karşı yapılan baskılar ve bazı öğretim üyelerinin görevden alınması.
12. Bürokraside iktidar partisinin etkin hale getirilmesi.
13. Milli Savunma Sanayisinin ihmal edilmesi.
14. Dış borçlanmanın artması.(girişimler sebebiyle)
15. Millet Partisi'nin kapatılması. CHP'nin mallarına el konulması
16. Tahkikat komisyonunun kurulması
17. 1954 seçimlerinde oy alınmadığı gerekçesiyle Kırşehir'in ilçe yapılması Malatya ilinin bölünerek, Adıyaman adında yeni bir ilin kurulması (CHP kazandı diye)

- AHMAD, Feroz (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2016). *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2006). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınları, Ankara.
- ALBAYRAK, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phonix Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1976). *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1976). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1975). *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAŞGİL, Ali Fuat (1966). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR, Tevfik (1999). *Türk Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- ÇAVDAR, Tevfik (1985). 'Demokrat Parti', *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8, ss.2048-2071.
- ERASLAN, Cezmi (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atam Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2001), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara.
- EROĞUL, Cenk (1990). *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul.
- ERTAN, Temuçin (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- KARPAT, Kemal (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

- KOÇAK, Cemil (1989). *Yakınçağ Türkiye Tarihi*, Milliyet Kitaplığı, 1989.
- KONYAR, Hürriyet (1990). *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Belge Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, Bernard (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yayınları, Ankara.
- SEYHAN, Dünder (1966). *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbası, İstanbul.
- TİMUR, Taner (1991). *Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOKGÖZ, Erdinç (2007). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*, İmge Yayınevi, Ankara.
- TURGUT, Serdar (1991). *DP Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara.
- UNAT, Kadri (2016). 'Atatürk Sonrası Türkiye', *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.253-296.
- URAN, Hilmi (2008). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- ZURCHER, Eriç (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

HAFTALIK KONU DEĞERLENDİRME SORULARI

1	1957-1960 yılları arasında DP'nin izlemiş olduğu ekonomi ve siyasi anlayış nasıldı ve neye dayanmaktaydı? Açıklayınız.
2	DP ile ordu arasındaki anlaşmazlığa neden olan önemli gelişmeler nelerdir? Açıklayınız.
3	27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeler nelerdir? Açıklayınız. Darbeye giden süreçte hangi olaylar yaşanmıştır? Belirtiniz.
4	27 Mayıs 1960 askeri darbesinin önemini ve sonuçlarını açıklayınız.
5	Demokrat Parti'nin izlemiş olduğu dış politikayı değerlendiriniz.